

Hans Petersens Teglgård

Umiddelbart efter Hans Petersens Teglværk drejer stien væk fra asfalten og op over bakken. Herfra ses et maskinfundament fra en dampmaskine et stykke inde på marken, og æltemøllerne ligger længere inde på marken som tre cirkelrunde fordybninger med en lodret træpæl i midten.

Sandgraven

Herfra kom sandet, der blev blandet i leret i de hestetrukne æltemøller. I bunden af graven er der indrettet en teltplads, hvor vandrere og cyklister kan overnatte. Her er også opstillet borde og bænke, hvor madpakken kan spises. Fra toppen af bakken er der en storslået udsigt over Iller Strands teglværker, over Flensborg Fjord, til Holnis i Tyskland samt til Broager Kirke. Om de to tårne siges det, at de blev til, fordi en ridder ville lade et tårn opføre, hvis han fik en søn. Da han fik tvillinge-drenge, lod han to tårne opføre.

Turen tilbage

Drej skarpt til højre efter krattet på toppen af sandgraven. Så kommer du ned i sandgraven og til kysten. Herfra kan du gå tilbage til bilen, eller du kan fortsætte det lille stykke til Brunsnæs og købe en is i kiosken.

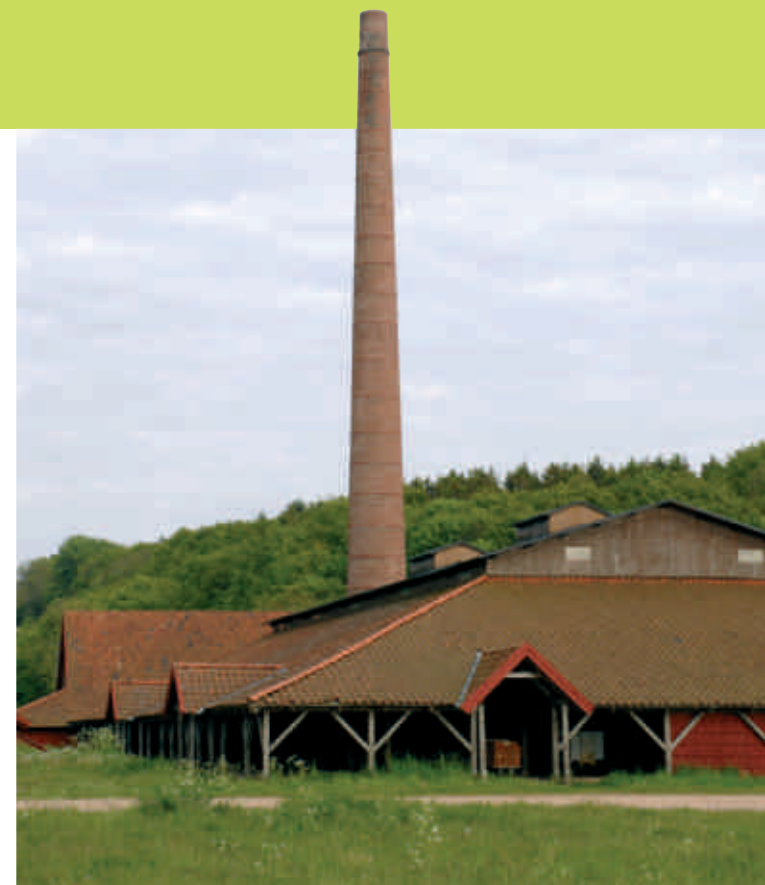
Vil du gå endnu længere?

Teglværksstien er anlagt som en sløjfe på Gendarmstien. Stien har navn efter grænsegendarmene, der fra 1920 til 1958 bevogtede landegrænsen og kontrollerede skibsfarten langs kysten. Den sti, som gendarmene trådte, er blevet genetableret som offentlig sti, og strækker sig nu over 74 km langs Flensborg Fjord – fra Padborg til Høruphav.

Teglværksstien

Vandrerute ved Iller Strand

Sønderborg Kommune
 Natur og Miljø
 Rådhusvej 10
 6400 Sønderborg
www.sonderborg.dk

Teglværksstien ved Iller Strand

Iller Strand ligger idyllisk på Broagerland ved Flensborg Fjord. Her er landskabet dramatisk, med Flensborg Fjord der slynger sig gennem bakkerne, nærmest som en mægtig flod. Fra toppen af bakkerne, der er aflejret af isen for ca. 15.000 år siden, er der storslåede udsigter, og på fjorden raster hundredvis af svømmefugle i træktiden. Men istidens aflejringer er ikke kun smukke at bevæge sig rundt i. Ved Iller Strand gemmer der sig spor efter talrige teglværker, der opstod på grund af det stenfrie ler, der blev aflejret her. Den er særligt velegnet til at fremstille mursten og tagsten af. Det betød, at der i slutningen af 1800-tallet, i teglværkernes storhedstid, lå omkring 70 teglværker på begge sider af fjorden.

Issø-leret

Det særlige ler blev dannet, mens isen smeltede. Isens overflade var meget ujævn, og derfor dannede der sig issøer på de dybeste steder. Vandet indeholdt opslemmet ler, der bundfældede sig i store mængder på bunden af søerne. På Broagerland og ved Nybøl Nor blev der på denne måde dannet særligt store mængder af det ler, der skulle blive så eftertragtet.

Kulturspor i landskabet

Omkring 1860 lå teglværkerne tæt langs Iller Strand. Her er der spor efter ikke mindre end otte teglværker over en strækning på under halvanden km. På en tur ad teglværksstien kan man derfor se spor efter lergrave, æltemøller, ovne, slaggebunker, fundamenter fra dampmaskiner, en strandkant, der er fyldt med resterne fra tusindvis af kasserede teglsten samt afskibningssteder, hvis dæmning er stadig strækker sig langt ud i vandet som lange smalle tunger.

Teglværksstien

Et godt sted at starte turen er P-pladsen ved Cathrinesminde Teglværksmuseum, forbi museet og til venstre langs kysten. Ruten er afmærket med et teglrødt logo, og der er opsat tavler, der fortæller om de enkelte teglværker. Turen frem og tilbage er på knap tre km i alt.

Cathrinesminde

Af de otte teglværker, der er spor af langs stien, er der kun Cathrinesminde tilbage. Teglværket, der nu fungerer som museum, er markant i landskabet p.g.a. ringovns høje skorsten. Den store ringovn er omgivet af tørrelader, og i terrænet ses hestetruckne æltemøller og den tilgroede lergrav. Ved stranden ligger arbejderboliger, der er indrettede som de kunne have set ud i 1890, 1930 og 1960. Det røde hus på toppen ovenfor P-pladsen er ejerboligen.

Iller Teglværk

Dette teglværk var endnu større end Cathrinesminde, men blev nedlagt i 1936. Forhøjningen på marken skyldes bygningsaffald fra nedrivningen. Afskibningsbroen har været dobbelt så lang som den tange, der ligger ud for teglværket i dag.

Rødevej

Vejen hedder sådan, fordi den blev holdt ved lige med rødt teglskrot.

Matzens Teglværk

På marken, hvor teglværket lå, er der opstået et botanisk overdrev, fordi der nu har gået kreaturer i mange år. De mange hvidtjørn er formet af kreaturerne gnaven. Forhøjningerne på marken skyldes askebunker fra dampmaskinen, og vejen ser ud som om, den er anlagt på en dæmning, fordi leret er gravet væk på begge sider af vejen. På den måde markerer vejen terrænets oprindelige niveau.

Trekroner

De tre huse kaldes trekroner, fordi de husede svenske teglværksarbejdere. På marken foran husene ses en tydelig linie. Hertil gravede naboværket ler. Det lange hegn er den gamle haves vildtvoksende hæk.